

**HİRKAN MİLLİ PARKININ QORUQ ZONASINDA
ÇÖL DONUZUNUN (SUS SCROFA) EKOLOJİ SƏCİYYƏSİ****R.Ə.ƏLİYEV, Q.T.MUSTAFAYEV*****Lənkəran Dövlət Universiteti¹, Bakı Dövlət Universiteti²***

Hirkan milli parkının qoruq zonasında çöl donuzunun (Sus scrofa) ekolojiyası, etologiyası və biotopik yerləşməsi ilk dəfə verilir. Talışın rütubətli subtropik şəraitində çöl donuzunun qida xarakteri, yem əldə etmə yolları və cütləşmə müddətləri öyrənilmişdir. Müəyyən edilmişdir ki, palıd ağaclarının təbii bərpasına çöl donuzunun mənfi təsiri yanlışdır.

Çöl donuzunun arealı Afrika, Madaqaskar, Avrasiyanın mülayim cənub hissəsi və Malay arxipelaqında yerləşir. Sus cinsinin 5 növündən biri Qafqazda təsadüf edilir. Q.P.Adlerberq (1930) tərəfindən cənubi Avropa yarımövü kimi müəyyən edilən Sus scrofa atilla Thomas Qafqazda yayılmışdır [3,4]. Qafqazda hələ XIX əsrdə çöl donuzunun çoxsaylı olması haqqında təbiətşünas, ölkəşünas və səyyahların qeydləri var.

Çöl donuzunun kütləsi, morfologiyası və biologiyası az-çox öyrənilib [3,4,5,6]. M.A.Səfərov (1959) ekoloji məlumatlar da verib.

Lakin Hirkan qoruğunda xüsusi tədqiqatlar aparılmayıb.

Materiallar və metodlar

Məqalədə verilən materiallar 2004–2007-ci illərdə toplanıb analiz edilmişdir. Qoruqda donuzların sayı, biotopu və yemlənməsi diqqət mərkəzində olmuşdur. Əsas metodika – donuzlar üzərində vizual və optiki monitorinqdən ibarətdir.

Nəticələrin müzakirəsi

Milli parklar xüsusi ekoloji, tarixi, estetik və digər əhəmiyyət daşıyan təbiət komplekslərinin və obyektlərinin yerləşdiyi, təbiəti mühafizə, maarifçilik, elmi, mədəni və digər məqsədlər üçün istifadə olunan təbiəti mühafizə və elmi-tədqiqat idarəsi statusuna malik ərazidir. Hirkan qoruğu 1936-cı ildə Hirkan milli parkı isə 2004-cü ildə yaradılmışdır. Lənkəran və Astara inzibati rayonlarının ərazisində yerləşir. Ərazisi 21435 hektardır. Əsas məqsəd həmin ərazidə təbiətin kompleks halında qorunması, III dövrün reliktlər və endemik bitkiləri və nadir heyvan növlərinin qorunması tədbirlərinin həyata keçirilməsi, ictimaiyyətin məlumatlandırılması, eləcə də turizm və istirahət üçün şəraitin təşkil edilməsidir. Hirkan milli parkının qoruq ərazisinin çox hissəsi meşəlikdir (cədvəl) və şimal-qərbdən cənub-şərqə doğru uzanan sıra dağları ilə əhatə olunub. Ərazidə yayı quraq keçən mülayim – isti iqlim tipi hakimdir.

Hirkan milli parkının qoruq hissəsində təbii landşaft sahələri [7]

Təbii landşaft sahələrinin adları	Sahəsi	
	ha ilə	% -lə
Meşə sahəsi	2900	99,79
Meşə ilə örtülü sahə	2600	89,47
Meşə ilə örtülü olmayan sahə	150	5,16
Seyrək meşəlik	126	4,33
Açıqlıqlar, boşluqlar	24	0,83
Biçənək	6	0,21
Ümumi sahə	2906	100.0

«Moskva» meşəsi istisna olmaqla qoruğun hər yerində çöl donuzuna rast gəlmək olur. O, burada adi, hətta çoxsaylı heyvandır. Əsas dincəlmə yerləri keçilməz cəngəlliklərdir. İstirahət yerlərindən müxtəlif istiqamətlərə doğru tunelə oxşar yollar salır.

Çöl donuzu gecə yemlənir, gündüz gizlənib dincəlir. Onlar dincəlmək üçün yıxılmış böyük ağacın budaqları arasında, böyütkən cəngəlliyində və başqa gizlin yerlərdə yatırırlar. Adətən sürü halında dincəliirlər. Tək yaşayan erkək daha çox ehtiyatlı davranır və möhkəm gizlənir. Təhlükəsiz sığınacaq yerlərindən daimi istifadə edirlər, təhlükə olanda isə yeni yer axtarıb tapırlar. Çoşqaların sürüsü kiçik olur. Bunlar dincəlmə yerinə çox da bağlı deyillər, tez-tez yeni yer seçirlər.

Yemlənmək üçün açıq sahəyə (tala və çəmənliyə) çıxırlar. Yeyib doyduqdan sonra müvəqqəti dincəliirlər. Səhər ala qararınlıq vaxtı yem yerlərini tərk edirlər, narahat edildikləri yerləri isə gecə qaranlıq olan vaxtda tərk edirlər. Yayın birinci yarısında, gecə qısa, yem az olduğu üçün özünü doydura bilməyən yarımac donuzlar günorta vaxtında da yemləniirlər. Məsələn, 28 iyun 2005-ci ildə gündüz saat 12-də Bəşəri çayının terrasına söykənən yamacda (kvartal №22) ana donuz 8 cavan donuzla və 3 çoşqa ilə yemləniirdi. Yemlənmə yerinə gedərkən və qayıdarkən gizli yerlərdən, cəngəllikdən, qobudan, yarığandan, dağlardan ayrılan qolların qılıncı ilə keçən cığırlardan istifadə edirlər. Palçıqlı xırda gölməçələri üstün tuturlar.

Donuzun yemi müxtəlifdir. Yazın əvvələrində palıd, fıstıq qozaları, yunan qozu yeyirlər. Qozalar çürüyüb acılaşanda, bitkilərin yeraltı hissəsini yeməyə başlayırlar (gəndalaş kökü, çınqılotu kökü). Otların cavan zoğunu və çürüntü altından tapdığı soxulcanı və cücüləri həvəslə yeyirlər. Yayın axırında donuzun rasionunda meyvə və giləmeyvə çoxalır. Onlar bəzən bostan-tərəvəz bitkilərinə zərər verirlər. Qışda donuzlar ac qalmır, tədricən yerə tökülən cır meyvə və giləmeyvə onları təmin edir. Palıd qozasını çox xoşlayır. Lakin yerə tökülmüş qozalar donuzların yemində 50–60%, bəzi yerlərdə 80% təşkil edir. Qalan qozalar palıdın özünübərpa prosesinə kifayət edir. Fıstıq meyvəsini və yunan qozasını da həvəslə yeyir. Qafqaz xurmasını xoşlamır.

Talış dağlarında donuzların cütləşmə dövrü uzundur (X – XII ayları). Bu vaxt qaban həssaslığını itirir, hirsli olur, az yeyir, arıqlayır. Ana donuz 10 – 11, bəzən 14 bala verir. O, meşə döşənəyini eşməklə körpə balaların yem tapmasına kömək edir və çoşqaları oradan qovub kənarlayır.

Hirkan qoruğunda çöl donuzlarına yırtıcı heyvanların təsiri yox səviyyəsindədir. Qoruda donuzların ümumi sayı 1980-ci illərdə 135 – 150 baş, 2005-ci ildə isə 45 – 50 baş olmuşdur. Səbəbi brakonyerlik və narahatedici faktorlardır.

ƏDƏBİYYAT

1. Hirkan milli parkının yaradılması haqqında AR-sı Prezidentinin 10.02.2004-cü il sərəncamı.
2. Hirkan milli parkı. Vuklet, Bakı, 2006.
3. Бобринский Н.А. и др. Определитель млекопитающих СССР. Москва: АН СССР, 1965, 382с.
4. Верещагин Н.К. Млекопитающие Кавказа. М-Л., Наука, 1959, 703с.
5. Животный мир Азербайджана, т.3, позвоночные. Изд-во «Элм», Баку: 2000, 654с.
6. Литвинов В.П., Литвинов В.Ф. Учёт численности и размещение кабана в Кызылагачском заповеднике. Тезисы докладов научной сессии «50 лет Кызылагачскому заповеднику». Ленкорань: 1979, с.37-38.
7. Проект комплексной организации Гирканского госзаповедника. Т.2. Тбилиси: 1982.
8. Сафаров М.А. Дикий кабан в Азербайджане. Баку: изд-во АН Азерб.ССР, 1959, 27с.

ЭКОЛОГИЧЕСКАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ДИКОГО КАБАНА (SUS SCROFA) В ЗАПОВЕДНОЙ ЗОНЕ ГИРКАНСКОГО НАЦИОНАЛЬНОГО ПАРКА

Р.А.АЛИЕВ, Г.Т.МУСТАФАЕВ

РЕЗЮМЕ

Впервые подробно изучена экология, этология и распространение дикого кабана в заповедной зоне Гирканского национального парка. Изучен характер корма, способы кормодобывания и сроки спаривания дикого кабана в условиях влажных субтропиков Талыша. Установлено, что представление об отрицательном влиянии дикого кабана на естественное возобновление дуба не соответствует принятому утверждению.

THE ECOLOGY LEVEL OF THE HOG (SUS SCROFA) IN THE RESERVE ZONE OF HIRKAN NATIONAL PARK.

R.A.ALIYEV, G.T.MUSTAFAYEV

SUMMARY

The ecological circumstance of the hog, its spreading and ecology had been explored thoroughly for the first time in the reserve zone of Hirkan national park.

The hog's feeding character, food-finding way and copulating had been explored in the wet subtopic climate of Talish region. It has been defined that the negative impact of the hog to the natural restoration of the oak-tree wasn't at all in the degree of to be reckoned.